

Szabó Mihály Gizella

A SZLOVÁK NYELVPOLITIKA ÉS A KISEBBSÉGEK ANYANYELV-HASZNÁLATI LEHETŐSÉGEI ÉS TÖREKVÉSEI

I. Történeti áttekintés

Az első világháború után megalakult Csehszlovák Köztársaságban a kisebbségi nyelvhasználati jogok szempontjából alapvető jelentőségű volt a saint-germain-en-laye-i kisebbségi szerződés, ennek bizonyos rendelkezései bekerültek az 1920-as ún. alkotmánylevélbe, illetve az ennek alapján elfogadott nyelvtörvénybe is. Az első Csehszlovák Köztársaság idején aránylag széles körű nyelvi jogokkal rendelkeztek a kisebbségek, bár a nyelvtörvény alkalmazását 1926-ig a végrehajtási utasítás hiánya nehezítette, majd pedig a jogszabály bonyolultsága és a túlszabályozás okozott gondot. Továbbá az államhatalom különféle módokon gátolta a törvények alkalmazását, ezért a két legnagyobb kisebbség tagjai, a németek és a magyarok többször is a Népszövetséghez fordultak (bővebben I. Gyöngyör 1993a; Szabó Mihály 1998: 134–139). Mindezek ellenére megállapítható, hogy – figyelembe véve a jelenlegi jogi helyzetet is – a kisebbségek nyelvhasználati jogainak biztosítása szempontjából ez a szabályozás volt a legliberálisabb. A világháborús önálló Szlovákia alkotmánya az őshonos kisebbségek számára akkor biztosította saját nyelvük használatának a jogát a közéletben és az oktatásban, ha az illető kisebbség anyaországában a szlovák kisebbség is hasonló jogokkal bír. Ez a megfogalmazás egyértelműen a Szlovákia területén maradt mintegy 60.000 magyar jogai ellen irányult, s a rendszerváltozás

utáni években fellángolt nyelvi-nemzetiségi vitákban is sokszor előkerült mint érv (Szabó Mihály 1998: 139).

A második világháború után a németeket és a magyarokat megfosztották állampolgári jogaiktól, sőt a hatóságok a magyar és a német nyelv nyilvános használatát is tiltották. 1948 után a kisebbségek nyelvhasználati jogait csak alkotmányi szinten deklarálták, mégpedig először az 1960-as ún. szocialista alkotmányban az anyanyelvű oktatáshoz való jogot. Alapvető változást hozott viszont az 1968-os alkotmánytörvény. Ennek 3. §-a szerint a magyar, a német, a lengyel, és az ukrán¹ állampolgárok számára az állam biztosítja: a saját nyelvű művelődés jogát; a sokoldalú kulturális fejlődéshez való jogot; azt a jogot, hogy az általuk lakott területeken nyelvüket a hivatalos érintkezésben használják; a nemzetiségi kulturális szervezetekben való egyesülési jogot; a saját nyelvű sajtóhoz és tájékoztatáshoz való jogot. E rendelkezésekhez viszont konkrét törvények már nem születtek. A kisebbségi nyelvhasználat törvényi szabályozását az 50. évektől kezdődően elsősorban különböző párhataározatok helyettesítették, ezért e jogok érvényesítése igen esetleges volt. A magyarlakta területeken a hivatalnoki kar nagyrészt szlovákokból – vagy szlovák tannyelvű iskolát végzett tisztviselőkből – állt, akik még ha beszéltek is magyarul, a magyar jogi-közigazgatási terminológiát nem ismerték. Mindezek következtében a magyar nyelv fokozatosan

1 A második világháborút követően a ruszin (rutén) lakosságot „ukrainizálták”, önálló nemzetiségként csak az 1991-es népszámláláskor ismerték el őket.

kiszorult a közigazgatásból, a gazdaságból és általában a nyilvános színterekről; nem privat használata elsősorban a nemzetiségi kultúrára és oktatásra volt jellemző (bővebben Gyönyör 1993b; Szabó Mihály 2002a: 20–22.).

II. A Szlovákiában honos nyelvek státusának szabályozása 1989 után

A rendszerváltozást követő nagyarányú törvényalkotási folyamaton belül kiemelt helyet foglaltak el a nyelvhasználati kérdések, főleg a törvényjavaslatokat kísérő politikai, sajtó- és közéleti viták, olykor botrányok miatt (l. Berényi 1994; Szabó Mihály 2000/2002; Zalabai szerk. 1995). A Szlovákiában honos nyelvek státusának törvényi szabályozása kétirányú volt: az egyik oldalon a cél a nemzeti és állami szuverenitás jelképeként értelmezett szlovák nyelv státusának a megerősítése volt, a másik irányt a kisebbségek nyelvhasználati jogainak törvényi szintű – és nagyrészt nemzetközi nyomásra elfogadott – szabályozása jelentette. Az 1989-es rendszerváltozás után hozott első törvények egyike a szlovák nyelvet a hivatalos nyelv rangjára emelte, szellemisége a későbbi jogi szabályozást is meghatározta. Az 1992-es önálló szlovák alkotmány 6. cikke bevezette az államnyelv fogalmát, e rendelkezés alapján fogadta el aztán a szlovák parlament az 1996-tól hatályos ún. államnyelvtörvényt, amely lényegében az 1990-es nyelvtörvény rendelkezéseit terjeszti ki szinte minden nyilvános színterre. Az államnyelvtörvény értelmében a Szlovák Köztársaság területén az államnyelv előnyt élvez bármely más nyelvvel

szemben, ez mindennemű hivatalos érintkezés nyelve a szóban és írásban. Az 1.§ szerint ugyan e törvény nem érinti a kisebbségi nyelvek használatát, gyakorlatilag viszont azt csak a nemzetiségi oktatásra, valamint az állami tömegtájékoztatásra és a kisebbségi kulturális rendezvényekre korlátozza².

A kisebbségekkel az alkotmány 33. és 34. cikke foglalkozik, eszerint a kisebbségekhez tartozó személyek számára az alábbi nyelvi jogokat szavatolja az alkotmány: az anyanyelvű művelődés és oktatás, információszerzés és információátadás joga; anyanyelvüknek a hivatalos érintkezésben való használatának a joga, az államnyelv elsajátításának joga. A 34.§ (3) bekezdése továbbá kimondja, hogy a kisebbségek jogérvényesítése „nem vezethet Szlovákia szuverenitásának és területi egységének veszélyeztetéséhez, sem a többi állampolgár diszkriminálásához„.

Az alkotmány 6.§-a ugyan a kisebbségi nyelvek használatáról külön törvény elfogadását feltételezi, erre azonban mindmáig nem került sor. Az egyes törvények idevágó rendelkezéseit az alábbiakban foglalhatjuk össze³:

Lehetőség van a személynevek kisebbségi nyelvű formában történő anyakönyveztetésére. A település kisebbségi nevét a település határait jelző közúti jelzőtáblákon ott lehet feltüntetni, ahol az adott kisebbség a lakosság legalább 20%-át alkotja⁴. A peres eljárások során az államnyelvet nem ismerő ügyfél tolmács segítségét veheti igénybe (az eljárás azonban szlovák nyelven folyik); magánszemélyek anyanyelvükön fordulhatnak az ombudsmanhoz, és az alkotmánybíróság előtt is használhatják anya-

2 A törvény azonban e területeken is előírja a szlovák nyelvű tájékoztatást is. Az államnyelvtörvény nem érinti azt a nemzetközi egyezményekben szavatolt anyanyelv-használati jogot, hogy az ügyfél (terhelt) a peres eljárás során az anyanyelvét használhassa. Az államnyelvtörvényt külföldön is bírálták (pl. Daftary–Gál 2000; Simon–Kontra 2000), s rendszerint a francia nyelvtörvényhez, a mögötte meghúzódó évrendszert az amerikai „English only„-mozgaloméhoz hasonlították (Kontra 1999). A törvény bírálói nem utalnak viszont arra, hogy a szöveg a lengyelországi vagy a balti államokbeli nyelvtörvények szövegezésével vethető össze.

3 A szlovák kormány hivatalos anyagaiban változó számú nyelvhasználati vonatkozású törvény szerepel, így a Keregtegyezmény végrehajtásáról készített kormányjelentés szerint 25 törvénynek és rendeletnek, a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának végrehajtásáról szóló jelentés szerint 44 belső jogszabálynak vannak nyelvhasználati vonatkozásai. A hivatkozott rendelkezések egy jelentős része azonban általános állampolgári (vagy emberi jogot) fogalmaz meg, s csak közvetetten hozható összefüggésbe a kisebbségek nyelvhasználati jogaival. Olyan törvény, amelyben expressis verbis megfogalmazódnak a kisebbségekhez tartozó személyek nyelvi jogai, valójában csak 17 van: a kisebbségi nyelvhasználati törvény (1999) és a települések kisebbségi nyelvű megjelöléséről rendelkező törvény (1994) teljes egészében, 15 törvénynek pedig 1–2 rendelkezése tartozik ide. E törvények és egyéb vonatkozó jogszabályok magyar fordításban olvashatók a Gramma Nyelvi Iroda honlapján (www.gramma.sk) a *Nyelv és politika* rovatban.

4 1993. évi 300. sz. tv. az utónévről és a családi névről, 2.§, 14.§; 1994. évi 154. sz. tv. az anyakönyvekről, 16.§, 19.§, 36.§; 1994. évi 191. sz.tv. a településeknek nemzetiségi kisebbségi nyelven történő megjelöléséről. E törvények elfogadása volt a feltétele Szlovákia Európa tanácsi felvételének.

nyelvüket⁵. Az állam a közszolgálati rádióban és televízióban biztosítja a kisebbségi nyelvű műsorszórást, a műsorszolgáltatóknak (pl. a kábeltelevízióknak) biztosítaniuk kell az államnyelv és a kisebbségi nyelvek használatát; a nem államnyelvű időszaki és alkalmi kiadványok publikálása nem korlátozható⁶. A vallási élet és a szertartások nyelvét nem szabályozza törvény, az államnyelvtörvény értelmében az ügyvitel azonban szlovák nyelvű. A közoktatási törvény szerint az alap- és középfokú képzés kisebbségi nyelvű is lehet, ezekben az iskolákban az iskolai dokumentumok (bizonyítványok, törzskönyv stb.) kétnyelvűek⁷.

A belső jogszabályok közül – a kisebbségi nyelvek nyilvános és hivatali használatát tekintve – két törvénynek van a legnagyobb jelentősége, az első és legfontosabb az 1999. szeptember 1. óta hatályos kisebbségi nyelvhasználati törvény⁸. Ennek értelmében azokon a településeken, ahol a kisebbségi lakosság részaránya eléri a 20%-ot: a kisebbséghez tartozó magánszemélyek egyes közigazgatási hivatalokhoz anyanyelvükön is folyamodhatnak (írásban is), a hivatal ezekre a beadványokra kisebbségi nyelven is válaszol. Ezekben a településeken kisebbségi nyelven is megjelölhetők a közigazgatási hivatalok, valamint a közterületek (utcák, terek stb.), a helyi önkormányzat ülései kisebbségi nyelven is folyhatnak⁹. A másik törvény a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló jogszabály, amely szerint a kisebbségi nyelvhasználati törvény hatálya alá eső településeken a kötelezett szervek a lakosságot kisebbségi nyelven is tájékoztatják a közérdekű információkról.¹⁰ E tör-

vény több hivatal és hatóság számára írja elő a tájékoztatási kötelezettséget, mint a kisebbségi nyelvhasználati törvény.

Az 1993-tól önálló Szlovák Köztársaság ratifikálta az ET kisebbségvédelmi keretegyezményét (hatályos 1998-tól, a kormány 2004 végén nyújtotta be a második jelentést), 2002. január 1-jétől hatályos a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája (az első jelentést 2003 végén nyújtották be, a szakértői bizottság jelentését még nem publikálták). 1995-ben írták alá és 1997-ben hirdették ki a magyar–szlovák alapszerződést, ebben Szlovákia többek között kötelezettséget vállalt az Európa Tanács 1201-es ajánlásának közvetlen alkalmazására is, ezt a kötelezettséget azonban a nyelvhasználat szabályozásáról szóló hivatalos jelentések nem említik¹¹.

A Keretegyezmény, illetve a Charta végrehajtásáról készült hivatalos jelentések azt sugallják, hogy Szlovákia lényegében lezártnak tekinti a nyilvános nyelvhasználat szabályozásának folyamatát, a belső jogrend összhangban van az adott nemzetközi egyezmény rendelkezéseivel, s Szlovákia teljesíti vállalt kötelezettségeit. Így a keretegyezmény végrehajtásával kapcsolatban a szlovák kormány megállapítja, hogy Szlovákia a kisebbségi nyelvi jogokat európai módon, „magas színvonalon”, biztosítja. A charta szlovákiai alkalmazásáról készített kormányjelentés pedig leszögezi, hogy a már korábban elfogadott nyelvhasználati törvények révén Szlovákia előzőleg teljesítette a vállalt kötelezettségeket, bár nyitott az Európa Tanács szakértőinek javaslatai iránt.

5 1991. évi 335. sz. tv. a bíróságokról és a bírákról, 7§; 1963. évi 99. sz. (többször módosított) tv. a polgári eljárásról, 18.§, 141.§; 1961. évi 141. sz. (többször módosított) tv. a büntetőeljárásról, 2.§, 28.§, 55.§; 1993. évi 38. sz. tv. a Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságáról, az alkotmánybírói eljárásról és az alkotmánybírák jogállásáról, 23. §; 2001. évi 564. sz. tv. az állampolgári és emberi jogok biztosáról, 11.§.

6 1997. évi 212. sz. tv. az időszaki és alkalmi kiadványoknak, valamint az audiovizuális művek másolatainak köteles példányairól, 2.§; 2000. évi 308. sz. tv. a televíziós és rádiós műsorok közvetítéséről és továbbközvetítéséről, 16.§; 2003. évi 619. sz. tv. a Szlovák Rádióról, 5.§; 2004. évi 16. sz. tv. a Szlovák Televízióról, 5.§.

7 1984. évi 29. sz. (többször módosított) tv. az alap- és középiskolák rendszeréről, 3.§, 5.§; 2003. évi 596. sz. tv. az állami tanügyi igazgatásról és az iskolai önkormányzatokról, 21.§, 28–29.§.

8 1999. évi 184. sz. tv. a nemzetiségi kisebbségek nyelvének használatáról.

9 A magasabb szintű (megyei, NUTS III) önkormányzatok székhelye a szlovák nyelvterületen belül fekszik, ahol a magyarok (és más kisebbség) részaránya meg sem közelíti a 20%-ot, ezért ezen a szinten nem használható tárgyalási nyelvként a magyar. Az 1996-tól hatályos új házszabály értelmében a parlamentben sem lehet felszólalni kisebbségi nyelven.

10 2000. évi 211. sz. tv. az információkhoz való szabad hozzáférésről, 6.§.

11 A rendszerváltás után Csehszlovákia, ill. az önálló Szlovákia csatlakozott az addig nem ratifikált nemzetközi emberjogi dokumentumokhoz is, így pl. az 1991-es alkotmánymódosításkor az alkotmányba beemelték *Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok európai egyezményét* (ETS No. 5).

III. A szlovák nyelvpolitika jellemzői

Az Andrassy György-féle osztályozás szerint (Andrassy 1998) Szlovákia a B-típusú államok sorába tartozik: a hivatalos nyelv (pontosabban az államnyelv) a többségi nyelv, s bár a kisebbségi nyelvek egyike sem hivatalos nyelv, a kisebbségek nyelvhasználata jogilag szabályozott. Egyúttal azonban az államnyelvtörvény értelmében a szlovák nyelv elsőbbséget élvez minden más nyelvvel szemben¹², s úgy tűnik, ezen az egyoldalú helyzeten a jelenlegi szlovák kormányzat (de az esetlegesen kormányra kerülő ellenzék) sem kíván változtatni. Erre csak egy példa: a Keretegyezmény végrehajtásáról készített szakértői vélemény kifogásolta az államnyelvtörvény egyes rendelkezéseit; a szlovák válaszban többek között ez olvasható: „A Szlovák Köztársaság kormánya nem azonosul a szakvélemény 36. pontjával, sem a Tanácsadó Bizottság arra vonatkozó ajánlásával, hogy a kisebbségi nyelvek használata előnyt élvezzen a hivatalos nyelvvel szemben. A Szlovák Köztársaság ezt a kérdést a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájával összhangban fogja kezelni,¹³ A Chartához fűzött nyilatkozatban azonban több helyütt is olvasható az a megállapítás, hogy Szlovákia a vállalt kötelezettségeket az „államnyelv sérelme nélkül„ fogja alkalmazni¹⁴.

Az elmondottak értelmében Szlovákiában a nyilvános színtereken alapértelmezésben a szlovák nyelv használandó, a kisebbségekhez tartozó személyek bizonyos törvényi keretek között emellett az adott kisebbségi nyelvet is használhatják. A kisebbségi nyelvi jogok gyakorlása valójában az egyén magánügye, amihez az állam minimális segítséget nyújt. Az alkotmányban a kisebbségi jogok egyéni és állampolgári jogként

fogalmazódnak meg, az emberi és szabadságjogok rendszeréhez kapcsolódnak, az állampolgárok egyenlőségének és a diszkriminációmentességnek (Šutaj–Olejník 1998: 285) az elvére épülnek. A diszkriminációmentesség valójában a pozitív diszkrimináció elutasítását jelenti, többek között ezt bizonyítja az is, hogy az alkotmánybírók alkotmányellenesnek minősítette az ún. diszkriminációellenes törvénynek azt a rendelkezését, amely szerint az esélyegyenlőség és az azonos bánásmód biztosításának érdekében speciális „kiegyenlítő” intézkedések alkalmazhatók, amelyek célja a „faji vagy etnikai származással összefüggő hátrányos megkülönböztetés megakadályozása”.¹⁵ Ezt a határozatot mind a politikusok, mind a sajtó a pozitív diszkrimináció elutasításaként értékelték.

IV. A nyelvhasználati jogok gyakorlását gátló tényezők

Amint fentebb arról már volt szó, a szlovák politikai elit véleménye szerint Szlovákia magas szintű nyelvhasználati jogokat biztosít a kisebbségeknek, a valóságban azonban gyakran találkozunk egyes jogok szűkítő értelmezésével, illetve a tényleges nyelvhasználati lehetőségeket korlátozó rendelkezésekkel. Ezek közül emeljük ki most a legfontosabbakat.

IV.1. Mind a kisebbségi nyelvhasználati törvényben, mind pedig a Chartában a kisebbségi nyelv használatát a magukat egy adott nemzetiséghez tartozó személyek hivatalos számarányához kötik, holott a vallott nemzeti(ségi) hovatartozás és a nyelvismeret (ezen belül is az anyanyelv) nem mindig esik egybe. Az érintett szlovákiai kisebbségek esetében több a magukat adott anyanyelvűnek, mint adott nemzetiségű-

12 A szlovák hivatalos nyelvpolitikát megjelenítő egyik dokumentum *A Szlovák Köztársaság államnyelvéről való gondoskodás koncepciója* című anyag, amelyet a kormány 2001-ben fogadott el, s amely szerint az állami nyelvpolitika „kiindulási pontja„ az államnyelvtörvény (bővebben I. Szabó Mihály 2002a:32–33).

13 ACFC/INF/OP/I(2001)001 Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Slovakia adopted on 22 September 2000; Comments of the Government of Slovakia on the Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Slovakia (www.gramma.sk/index.php?lang=en&lpam=nyelvespolitika/nyelvijogok).

14 L. A Chartához fűzött nyilatkozatot a www.gramma.sk honlap *Nyelv és politika* rovatában. A Keretegyezmény, ill. a Charta ellenőrzési mechanizmusához kapcsolódó anyagok szlovák és angol nyelven olvashatók a honlap szlovák és angol változatában.

15 A parlament 2004-ben fogadta el a törvényt (teljes címe: az azonos bánásmódról és a diszkrimináció elleni védelemről). Az alkotmánybírók 2005.10.18-i határozata szerint a törvény 8.§ (8) bek. ellentétes az Alkotmány alábbi rendelkezéseivel: 1. cikk (1) bek., 12. cikk 1. mondat és (2) bek. A kérdés ilyen megközelítésének jele az is, hogy például az *affirmative action* kifejezést a hivatalos szövegekben így fordítják szlovákra: *nediskriminujúci postup*, azaz *nem diszkrimináló eljárás*.

nek vallók száma, ezt az 2001-es népszámlálási adatok is mutatják (minderről bővebben Szabó-mihály 2002b):

	Magyar	Roma	Ruszin
nemzetiség	520 528	89 920	24 201
anyanyelv	572 929	99 448	54 907
%-os eltérés	10 %	10,6 %	126,8 %

IV.2. Szlovákiában a kisebbségi nyelvek bizonyos hivatalokkal való kapcsolattartás során azokon a településeken használhatók, ahol az adott kisebbség számaránya eléri a 20%-ot. A kisebbségi nyelvek használata ezért gyakorlatilag csak a legalsó közigazgatási szintre, elsősorban az önkormányzatokkal való kapcsolattartásra korlátozódik. Jelenleg Szlovákiában a 2891 önálló jogállású település van, a 2001-es népszámlálási eredményeket figyelembe véve ebből 503 településen a magyar, 54 faluban a roma, 83-ban a ruszin, 6-ban pedig az ukrán nyelv használható¹⁶, tehát a magyaroknak mintegy 90%-a, a ruszinoknak 38%-a, az ukránoknak 4%-a a romáknak pedig 22%-a használhatná az anyanyelvét a lakóhelyén működő egyes hivatalokban. Járási szinten (NUTS IV-es szint) az arány a magyaroknál 62%-ra, a ruszinoknál pedig 21%-ra csökken: ugyanis a járási hatókörű hivatalok rendszerint a járási székhelyen működnek¹⁷.

Kérdéses, hogy mennyire egyeztethető össze a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájával, annak eszmeiségével a „kisebbségi nyelv használatának területe,” fogalom ilyen értelmezése, tehát diszkrét települések halmazára való szűkítése. A szlovák értelmezésnek természetesen jól ismert okai vannak: a magyar területi revíziótól való félelem. A rendszerváltás óta szlovák részről újra és újra megfogalmazódik az a vád, hogy a magyarok a nyelvhaszná-

lati jogok bővítésével először a szlovák nyelvnek (és a szlovákoknak) Dél-Szlovákiából való kiszorítását, a területi autonómiát, majd pedig az így kialakított területnek Szlovákiától való elszakítását kívánják elérni.¹⁸

IV.3. Nem egyértelmű, hogy az említett 1999-es kisebbségi nyelvhasználati törvény rendelkezései az önkormányzati hivatalokon túl pontosan mely államigazgatási hivatalokra terjednek ki; elsősorban az adóhivatalok és a rendőrség mint speciális feladatokat ellátó államigazgatási hivatalok státusza problémás. Ugyanennek a törvénynek értelmében a kisebbséghez tartozó személy saját nyelvén is fordulhat írásbeli beadvánnyal az adott hivatalokhoz, a kérelmeket viszont általában az arra rendszeresített szlovák nyelvű űrlapon lehet benyújtani, s mivel a törvény nem rendezi ezek kérdését, a kisebbségi nyelvű ügyfélnek alig van lehetősége anyanyelvén kérelmet benyújtani¹⁹. Nem kisebbségi nyelvű beadványra pedig csak államnyelvű válasz érkezhethet, ugyanakkor a hivatal által kisebbségi nyelven is kiadható válaszok (határozatok) köre is csekély. Bár a Szlovákia által ratifikált nemzetközi szerződések alapján lehetővé kellene tenni a kisebbségi nyelvű hagyományos települések használatát, a szlovák kormányzat ezt gyakorlatilag a közúti jelzőtáblákra korlátozza, pl. a közhivatalokon csak szlovák nyelven szerepelhet a település neve (mindezekre bővebben l. Szabó-mihály 2000/2002, 2002a, 2003).

IV.4. A jogszabályok alig-alig rónak kötelezettségeket az érintett hivatalokra a kisebbségi nyelvhasználati jogok érvényesíthetőségének vonatkozásában. Így pl. a kisebbségi nyelvhasználati törvény értelmében a törvény hatálya alá tartozó településeken működő hivatalok tisztviselői számára nem kötelező az érintett kisebbsé-

16 Néhány faluban két nemzetiség (magyar és roma, ruszin és ukrán) számaránya is eléri a 20%-os küszöböt.

17 A többi nemzetiség számaránya egyik járási székhelyen sem éri el ezt a százalékot. Jelenleg 13 szlovákiai járásban haladja meg a magyarok száma a 20%-ot, ebből 7 járásban a járási székhelyen is 20%-nál több magyar él. Az államigazgatás decentralizálása következtében 2004-től egyes hivataloknak a járási székhelyen kívül is vannak kirendeltségei, ezért pl. a munkügyi és szociális hivatalok esetében több magyarnak van lehetősége anyanyelvét használni, mint a fent említett 62%. A pontos arányt nehéz megállapítani, mert a specializált hivatalok kirendeltségeink hálózata nem fedi egymást, és nem azonos vonzáskörzetük sem.

18 A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának ratifikálása kapcsán a Szlovák Nemzeti Párt egyik képviselője ezt nyilatkozta: „Nem vagyok azzal megegyedve, hogy elfogadták a Chartát [...], mivel ebben az államalkotó nemzet jogainak a megsértését és a területi autonómia kialakításához vezető első lépést látjuk. [...]” (Parlamentný kuriér LXXXV/2001, 4. old.). A Charta vonatkozásában a különféle kormánydokumentumok „regionális vagy kisebbségi nyelvek,-ről” szólnak, azt állítva, hogy Szlovákiában nincsenek ún. regionális nyelvek. A Charta végrehajtásáról szóló kormányjelentés pedig azzal érvel, hogy a szlovák jogrend nem ismeri a területhez köthető (territorial) és területhez nem köthető (non-territorial) nyelvek fogalmát.

19 Az elektronikus ügyintézés bevezetése kapcsán szóba sem került, hogy esetleg az elektronikus nyomtatványok kisebbségi nyelveken is elérhetőek lennének az érintett hivatalok honlapján.

gi nyelv ismerete, ezért a nyelvhasználati jogok érvényesítése szempontjából alapvető jelentőségű a hivatalnoki kar összetétele²⁰. Az önkormányzatok kapcsán is csak lehetőségeket fogalmaz meg a törvény, tehát csak ott reális a kisebbségi jogok érvényesíthetősége, ahol az adott kisebbség helyben többséget alkot²¹ (vagy a képviselő-testületben számarányánál nagyobb számban van képviselve).

A kisebbségi nyelvek hivatali használatának lehetőségét tovább szűkíti az a tény, hogy sem az ügyfelek, sem pedig a hivatalnokok (magyar vonatkozásban a magyar anyanyelvű és magyar iskolát végzett tisztviselők) nem ismerik a magyar jogi-közigazgatási terminológiát és a hivatalos stílust, s a hatóságok e helyzet javítása érdekében lényegében semmit sem tesznek²². Ezeket a feladatokat – erejéhez mérten – a Gramma egyesület és a Gramma Nyelvi Iroda vállalta magára (egyelőre csak a magyar kisebbség körében): felvilágosító tevékenységet végzünk, tanfolyamokat szervezünk az önkormányzati dolgozók számára, folyamatosan készítjük a közérdekű törvények, illetve a közigazgatásban használatos szövegek magyar fordítását, szöszedeteket állítunk elő, s lehetőleg mindent hozzáférhetővé teszünk honlapunkon (l. *www.gramma.sk*, Szabó Mihály 2002c).

V. Összegzés

Amint fentebb már idéztük, a szlovák politikai elit véleménye szerint Szlovákia magas szinten biztosítja a kisebbségi nyelvhasználati jogokat, s ezért lényegében lezártnak tekinti ezt a kérdést (legalábbis ami a jogszabályi háttérrel illeti). A kisebbségek viszont – az előző pontban említett problémák miatt – nem tartják kielégítőnek a jelenlegi helyzetet. A kormány mellett működő kisebbségi tanács²³ a Charta végrehajtásáról készült külügyminisztériumi jelentés első válto-

zatának megvitatásakor (2003 januárja) támogatta a Csáky Pál ember- és kisebbségjogi miniszterelnök-helyettes hivatala által kidolgozott szakvéleményt, amely szerint a Chartában vállalt kötelezettségek tényleges végrehajtása érdekében módosítani kellene az államnyelvtörvényt, 10%-ra kellene csökkenteni a kisebbségi nyelv alkalmazhatóságához szükséges számarányt, s azt nem települési szinten, hanem a magasabb szintű területi-közigazgatási egységek szintjén kell meghatározni, bővíteni kell a kisebbségi nyelvek írásbeli használatának lehetőségét a hivatali kapcsolatokban. Ezek a javaslatok azonban szlovák részről teljes elutasításban részesültek, így a Charta végrehajtásáról készült jelentés végleges szövegben sem jelennek meg. Az elutasítás oka nyilvánvaló: mivel csak a magyar kisebbség rendelkezik parlamenti képviseléssel, politikai síkon ezek a kezdeményezések a Magyar Koalíció Pártjának agendájában jelennek meg, tehát a szlovákok magyar igényként, a magyar kisebbség nyelvi (területi és egyéb) „emancipálódási, törekvéseként értelmezik őket. Paradox módon azonban a jelenlegi helyzet éppen a többi szlovákiai nemzeti kisebbség számára hátrányos. A szlovák állami nyelvpolitika egyik alapelve – amint említettük – a diszkriminációmentesség, amelynek egyik konkrét megnyilvánulási módja a kisebbségi nyelvek használata tekintetében az állami támogatás szinte teljes hiánya. A diszkriminációmentesség elvének abszolutizálása kétszeres diszkriminációhoz vezet: egyrészt minden kisebbségi nyelv beszélői diszkriminálva vannak a szlovák anyanyelvűekkel szemben, másrészt viszont az egyes kisebbségi nyelvek sem egyenrangúak, a magyarokon kívül gyakorlatilag egyik nemzetiiség tagjai sem képesek önerőből érvényesíteni jogaikat, azaz kihasználni a jogszabályok nyújtotta lehetőségeket.

20 A roma nyelv többek között azért sem használatos a hivatali kommunikációban, mert nincsenek roma ügyintézők. Ezzel szemben a rendszerváltozás óta a magyarlakta járásokban a hivatalnoki kar összetétele alapvetően megfelel a nemzetiségi arányoknak, s ez pozitív hatással van a magyar nyelv használatára is.

21 A 2001-es népszámlálás szerint 410 településen voltak a magyarok többségben (ezeken a településeken él a magyarok 76%-a).

22 Jellemző, hogy Szlovákia nem vállalta a Chartának a kisebbségi terminológiai kutatások támogatására vonatkozó rendelkezését [12. cikk, 1. bek. h) pont].

23 15 tagja van, 1998 óta csak kisebbségi szervezetek képviselői alkotják: három magyar, két roma, egy-egy ruszin, ukrán, cseh, zsidó, német, bolgár, lengyel, morva, orosz, horvát.

Szakirodalom

- Andrássy György 1998. *Nyelvi jogok. A modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra.* Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem Európa Központja
- Berényi József 1994. *Nyelvországlás. A szlovákiai nyelvtörvény történelmi és társadalmi vonatkozásai.* Pozsony: Fórum Alapítvány.
- Daftary, F. – Gál, K. 2000 The new Slovak language law: Internal or external politics? ECMI Working Papers # 8. www.ecmi.de/publications
- Gyönyör József 1993a. *Közel a jog asztalához. A csehszlovák állam kezdeti nehézségei, területi gyarapodása, ideiglenes alkotmánya, alkotmánylevele és annak sorsa.* Pozsony/Bratislava: Madách Könyv- és Lapkiadó.
- Gyönyör József 1993b. A nemzetiségek jogai Csehszlovákiában (1948–1989). Varga Sándor (szerk.) *Magyarok Szlovákiában (-NDC Évkönyv '93).* 116–127. Bratislava/Pozsony/Pressburg: NDC.
- Kontra Miklós 1999. Szlovákiában szlovákuul – Amerikában angolul. Kontra Miklós *Közérdekű nyelvészet.* 33–53. Budapest: Osiris Kiadó.
- Simon Szabolcs – Kontra Miklós 2000. Slovak linguists and Slovak language Laws: An analysis of Slovak language policy. *Multilingua* 19, 73–94.
- Šutaj, Štefan – Olejník, Michal 1998. Slovak Report. Kranz J. ed. *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989.* 269–317. Warszawa: Center for International Relations.
- Szabó Mihály Gizella 1998. A nyelvhasználat törvényi szabályozása és a szlovákiai magyar nyelvváltozatok jellemzői (Cseh)Szlovákiában 1918–1998 között. Filep Tamás Gusztáv–Tóth László szerk. *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1998. I.* 132–167. Budapest: Ister.
- Szabó Mihály Gizella 2000/2002. Törvény és gyakorlat: a szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai az 1999. évi kisebbségi nyelvhasználati törvény tükrében. Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok.* 48–62. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Szabó Mihály Gizella 2002a. A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat színterei, különös tekintettel a magyar közösségre. Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok.* 19–40. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Szabó Mihály Gizella 2002b. A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának Szlovákia által elfogadott változatáról. Lanstyák István–Szabó Mihály Gizella *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok.* 63–75. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Szabó Mihály Gizella 2002c. A kisebbségi nyelvhasználati törvény gyakorlati alkalmazása és a szlovák hivatalos (jogi-közigazgatási) szövegek magyar fordításának kérdése. Lanstyák István–Simon Szabolcs szerk. *Tanulmányok a kétnyelvűségről.* 169–200. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Szabó Mihály Gizella 2003. A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat színterei, különös tekintettel a magyar közösségre. Nádor Orsolya–Szarka László szerk. *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában.* 95–109. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Zalabai Zsigmond szerk. 1995. *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblaháború”, és a „névháború”, szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990–1994.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.